

YANGI O'ZBEKISTONDA TA'LIM VA "KELAJAK SOATLARI"

Mirabdullayeva Gulnoza Qodirovna

*Namangan viloyati, Chortoq tumani, 48-IDUM, Ma'naviy-ma'rifiy ishlar
bo'yicha direktor o'rinbosari.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida "kelajak soatlari"ni tashkil etishning dolzarbligi, ularning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, kasbiy yo'nalishini aniqlash va ijtimoiy faoliyatini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar, pedagogik yondashuvlar va amaliyotda qo'llanilayotgan metodlar tahlil qilinib, samarali mexanizmlar hamda takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Kelajak soatlari, ta'lim, maktab, kasb tanlash, shaxsiy rivojlanish, innovatsion metodlar, kompetensiya.

XXI asr ta'lim tizimi oldiga yangi talablar qo'ymoqda. O'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki ularning kelajak hayotiy yo'lini belgilash, qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, zamonaviy kasb-hunarlariga tayyorlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, maktablarda "kelajak soatlari"ni tashkil etish o'quvchilarga kasbiy yo'naltirish, mehnat bozoriga moslashish va shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Maktablarda kelajak soatlarining ahamiyati haqida batafsil ma'lumot berish uchun ushbu tushunchani kengroq kontekstda ko'rib chiqamiz. Kelajak soatlari – bu o'quvchilarni XXI asrning dinamik va tez o'zgaruvchan dunyosida muvaffaqiyat qozonish uchun tayyorlashga qaratilgan maxsus darslar, mashg'ulotlar yoki o'quv dasturlari. Bu soatlar nafaqat an'anaviy fanlarni o'rgatishga, balki zamonaviy dunyoning talablariga mos keladigan ko'nikma va bilimlarni shakllantirishga e'tibor qaratadi. Quyida kelajak soatlarining ahamiyatini turli jihatlardan batafsil yoritib beraman:

Zamonaviy ko'nikmalarni rivojlantirish

Kelajak soatlari o'quvchilarga XXI asrda talab qilinadigan asosiy ko'nikmalarni egallashga yordam beradi. Bu ko'nikmalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Tanqidiy fikrlash: Ma'lumotlarni tahlil qilish, muammolarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish va asosli xulosalar chiqarish qobiliyati.
- Muammolarni hal qilish: Murakkab vaziyatlarda ijodiy yechimlar topish va qiyinchiliklarni yengish.
- Jamoaviy ishlash: Turli odamlar bilan hamkorlikda ishlash, guruhda umumiy maqsadlar sari harakat qilish.
- Raqamli savodxonlik: Kompyuterlar, internet va boshqa raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish.
- Moslashuvchanlik va moslashish: O'zgaruvchan sharoitlarda tez moslashish va yangi vaziyatlarga mos ravishda harakat qilish.

Bu ko'nikmalar kelajakdagi ish joylarida, xoh u texnologiya sohasida bo'lsin, xoh boshqa sohalarda, muhim ahamiyatga ega. Masalan, Dunyo Iqtisodiy Forumi (WEF) ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilga kelib ish beruvchilar tomonidan eng talab qilinadigan ko'nikmalar orasida ijodkorlik, muammolarni hal qilish va emotsional intellekt birinchi o'rinlarda turadi.

Texnologik tayyorgarlik va innovatsiyalar

Texnologiyalar dunyoni misli ko'rilmagan tezlikda o'zgartirmoqda. Kelajak soatlari o'quvchilarni ushbu o'zgarishlarga tayyorlashga xizmat qiladi:

- Dasturlash va kodlash: Python, Java Script yoki Scratch kabi dasturlash tillarini o'rganish orqali o'quvchilar raqamli dunyoda faol ishtirok etishni o'rganadi.
- Sun'iy intellekt (AI): AI asoslarini tushunish, mashinaviy o'qitish algoritmlarini o'rganish va ularning hayotdagi qo'llanilishi haqida bilim olish.
- Robototexnika va muhandislik: Robotlar yaratish, 3D modellash va dizayn orqali amaliy ko'nikmalar rivojlanadi.

- Ma'lumotlar tahlili: Katta hajmdagi ma'lumotlarni (Big Data) tahlil qilish va undan foydalanib xulosa chiqarish.

Masalan, kelajak soatlari doirasida o'quvchilar oddiy mobil ilovalar yaratish yoki o'z loyihalarini 3D printerda chop etish kabi amaliy mashg'ulotlarda ishtirok etishi mumkin. Bu ularning nafaqat texnik bilimlarini oshiradi, balki ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvni ham rivojlantiradi.

Karyera yo'nalishi va maqsadlarni aniqlash

Kelajak soatlari o'quvchilarga o'z qiziqishlari va qobiliyatlarini kashf qilishda yordam beradi:

- Kasbiy yo'nalish: O'quvchilar turli kasblar, ularning afzalliklari va talablari haqida ma'lumot oladi. Masalan, kelajakdagi eng talabgor kasblar (masalan, kiberxavfsizlik mutaxassisi, ma'lumotlar olimi, barqaror energiya muhandisi) haqida ma'lumot beriladi.

- Shaxsiy maqsadlarni rejalashtirish: O'quvchilar o'zlarining uzoq muddatli maqsadlarini aniqlash va ularga erishish uchun reja tuzishni o'rganadi.

- Mentorlik va maslahat: Ba'zi kelajak soatlari dasturlarida mutaxassislar bilan uchrashuvlar tashkil etiladi, bu esa o'quvchilarga real hayot tajribasidan o'rganish imkonini beradi.

Bu jarayon yoshlarga o'zlarining kelajak yo'llarini aniq belgilashga yordam beradi va ularni motivatsiya qiladi.

Ijtimoiy va emotsional rivojlanish

Kelajak soatlari faqat texnik bilimlarga emas, balki o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham e'tibor qaratadi:

- Empatiya va hamkorlik: Jamoaviy loyihalar orqali o'quvchilar bir-birini tushunish, hurmat qilish va birgalikda ishlashni o'rganadi.

- Stressni boshqarish: Zamonaviy dunyoda stress va bosim ko'p uchraydi. Kelajak soatlari o'quvchilarga stressni boshqarish, vaqtni samarali boshqarish va muvozanatli hayot tarzini shakllantirishni o'rgatadi.

- Etik qarorlar qabul qilish: Texnologiyalar rivojlanishi bilan axloqiy dilemmalar ham ko‘paymoqda. Masalan, sun’iy intellektning foydalari va xavf-xatarlari haqida o‘ylash o‘quvchilarni mas’uliyatli qarorlar qabul qilishga o‘rgatadi.

Global muammolarga tayyorgarlik

Kelajak soatlari o‘quvchilarni global muammolarni tushunishga va ularga yechim topishga tayyorlaydi:

- Iqlim o‘zgarishi: Barqaror rivojlanish, qayta tiklanadigan energiya manbalari va atrof-muhitni muhofaza qilish haqida bilim berish.

- Iqtisodiy tengsizlik: Global iqtisodiy muammolar va ularning yechimlari haqida o‘ylash.

- Sog‘liqni saqlash: Tibbiyotdagi innovatsiyalar, masalan, biotexnologiya va gen muhandisligi haqida ma’lumot.

Masalan, o‘quvchilar iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashda qanday innovatsion yechimlar taklif qilish mumkinligini o‘rganishi yoki global muammolarni hal qilish uchun loyiha asosidagi ta’lim usullaridan foydalanishi mumkin.

O‘zbekiston kontekstida kelajak soatlarining ahamiyati

O‘zbekistonda ta’lim tizimi so‘nggi yillarda katta islohotlardan o‘tmoqda. Kelajak soatlari ushbu islohotlarning muhim qismi sifatida quyidagi afzalliklarni taqdim etadi:

- Raqobatbardoshlikni oshirish: O‘zbek yoshlarini xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh qilish uchun zamonaviy ko‘nikmalar bilan ta’minlash.

- Mahalliy muammolarga yechim: Masalan, suv resurslarini boshqarish yoki qishloq xo‘jaligida innovatsiyalarni joriy etish kabi mahalliy muammolarga yechim topishga yordam beradi.

- Ta’lim sifatini oshirish: An’anaviy ta’lim usullariga qo‘shimcha ravishda amaliy va loyiha asosidagi ta’limni joriy etish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Amaliy misollar va dasturlar

Dunyo bo‘ylab kelajak soatlari turli shakllarda amalga oshirilmoqda:

- STEAM ta’limi: Ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika fanlarini birlashtirgan dasturlar.
- Kodlash soatlari: “Hour of Code” kabi global tashabbuslar orqali millionlab o‘quvchilar dasturlash bilan tanishmoqda.
- Loyiha asosidagi ta’lim: O‘quvchilar real muammolarga yechim topish uchun loyihalar ishlab chiqadi, masalan, ekologik toza mahsulotlar yaratish.

O‘zbekistonda ham IT Park, Al-Xorazmiy nomidagi IT maktablari va boshqa tashabbuslar orqali kelajak soatlari joriy etilmoqda. Masalan, “Bir million o‘zbek dasturchisi” loyihasi yoshlarni dasturlashga jalb qilishga xizmat qilmoqda.

Kelajak soatlari maktablarda o‘quvchilarni nafaqat bugungi bilimlar bilan, balki kelajakdagi o‘zgarishlarga moslashish va unda yetakchi bo‘lish uchun zarur ko‘nikmalar bilan ta’minlaydi. Ular yoshlarni innovatsion, mas’uliyatli va global fikrlovchi shaxslar sifatida tarbiyalaydi. O‘zbekistonda bu dasturlarni yanada kengaytirish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

- O‘qituvchilarni tayyorlash: O‘qituvchilarni zamonaviy texnologiyalar va metodikalar bo‘yicha o‘qitish.
- Infratuzilmani rivojlantirish: Maktablarda zamonaviy laboratoriyalar va texnologik jihozlar bilan ta’minlash.
- Xususiy sektor bilan hamkorlik: IT kompaniyalari va startaplar bilan hamkorlikda real hayot loyihalarini joriy etish.

Kelajak soatlari ta’lim jarayonida faqat qo‘shimcha mashg‘ulot emas, balki butun o‘quvchi shaxsini shakllantirishga xizmat qiluvchi mexanizm ekanligi ko‘rinadi. Biroq, bu jarayonni samarali yo‘lga qo‘yish uchun malakali mutaxassislar, zamonaviy metodik qo‘llanmalar va innovatsion texnologiyalar zarur. Shuningdek, maktab va ishlab chiqarish korxonalari hamkorligi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Maktablarda “kelajak soatlari”ni muntazam ravishda o‘tkazish va uni ta’lim dasturlariga integratsiya qilish zarur. O‘qituvchilar uchun maxsus metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilishi kerak. O‘quvchilarni kasbiy yo‘naltirishda mahalliy korxonalar va oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish lozim. Xalqaro tajribalarni o‘rganib, O‘zbekiston sharoitiga moslashtirilgan model yaratish maqsadga muvofiqdir. Maktablarda “kelajak soatlari”ni muntazam ravishda o‘tkazish va uni ta’lim dasturlariga integratsiya qilish zarur.

Adabiyotlar.

1. Ziyayeva, D. (2022). “Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirishning pedagogik asoslari.” *Xalq ta’limi jurnali*, №3, 45–52.
2. Khidirov, S. (2021). “Ta’lim jarayonida o‘quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirish.” *Pedagogika va psixologiya jurnali*, №2, 33–39.
3. European Commission. (2020). *Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework*. Brussels.
4. G‘ulomov, A. va boshq. (2020). *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
5. OECD. (2019). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. Paris: OECD Publishing.
6. UNESCO. (2021). *Futures of Education: Learning to Become*. Paris: UNESCO.
7. Dewey, J. (2015). *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
8. Toffler, A. (2001). *Future Shock*. New York: Bantam Books.